

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

ДИСЦИПЛИНИТЕ, ОСИГУРЯВАЩИ ПРОЦЕСА НА УСВОЯВАНЕТО НА ГРАФИЧНАТА ФОРМА НА ПИСАНЕТО – ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ, РЕАЛИЗАЦИЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Стефан Гостилов

Момиче, родено без ръце от китките надолу, спечели състезание по краснопис, събщи АП. 7-годишната Ани Кларк от САЩ успя да впечатли журито дотолкова, че спечели награда за деца с увреждания. Момичето показва невероятни умения по краснопис и заслужено получи отличieto „Никълъс Максим”, което се дава от миналата година.

20 април 2012 г.

Ню Йорк, САЩ

Представеният труд е посветен на двадесетгодишнината от утвърждаването на дисциплината първоначално озаглавена „Калиграфия”, а по късно „Графична култура на писането”, която през 1992 година в резултат на задълбочено проучено и мотивирано предложение от страна на преподавателите от катедра Предучилищна педагогика бе включена в учебния план за обучение на студентите от специалността “Предучилищна педагогика”.

Автор и генератор на идеята е първият ръководител на катедрата доц. д-р Маргарита Каменова. Под нейно ръководство бяха създадени учебните планове и програмите за редовна и заочна форма на обучение по специалността Предучилищна педагогика. С чувство на призна-

телност си спомняме за оказаната помощ и усилията вложени от нея за научното и методическото израстване на всеки един от членовете на катедрата. Идеята се реализира благодарение и на традиционната съвместна работа и взаимопомощ му различните специалисти от катедрата.

Оценявайки положително постигнатите резултати, с течение на времето ръководството на факултета последователно въведе дисциплината в учебните планове на студентите от специалностите: Начална училищна педагогика, (редовно и задочно обучение) Предучилищна и начална училищна педагогика (редовно и задочно обучение), Предучилищна педагогика и чужд език, Начална училищна педагогика и чужд език – редовно обучение. Също така и в педагогическите колежи в гр. Плевен и гр. Враца.

От дистанцията на изминалото време със сигурност можем да твърдим, че не сме сбъркали в преценките си и сме изпреварили други сродни факултети, които също виждат перспективи във развиващите функции на това изкуство.

Като художник с дългогодишна практика в областта на шрифтотписа, ми бе възложено написване на мотивите за въвеждане на дисциплината, учебната програма и съдържанието на тематичния план. На първо място отчетохме потребностите и интересите на студентите към които да прилагаме разнообразни форми и методи на работа, насочени към обогатяване на личността. Уточнявайки целите, задачите и обема на съдържанието, на дисциплината още веднъж почувствах жизнеността на започнатия труд и приех предизвикателството да преодолеем недоверието на студентите, че мога да ги науча да пишат красиво.

Оживена дискусия предизвика наименованието на дисциплината, поради синонимното използване на термините „калиграфия” и „краснопис”. За да се избегнат наслоеното отношение към съществуващия навремето учебен предмет „Краснопис” в началното училище, предизвикващ само асоциации по посока учебния ръкописен шрифт в училище от една страна и невярното отъждествяване на калиграфията с курсивните шрифтове на известни майстори от друга, решихме да ги дефинираме и уточним. Предисторията на писмото, историята на шрифта и установените традиции, ни даваха основание да смятаме, че наименованието „Калиграфия” е по-голямо по обем и съдържание и отговаря на целите и задачите, които си поставихме.

Калиграфия (от гр. κάλλος – “красота” и γράφή – “писане”) е изкуството на красивото писане. Съвременната дефиниция на калиграфската практика е „изкуството на даване на форма на знаците по експресивен, хармоничен и майсторски маниер“. Калиграфията има за цел от една страна да осигури удобство при четене, от друга – да придаде на написаното емоционално-образна графична изразителност. Красивото писане не е самоцелно демонстриране на способности. То показва отношение към съдържанието, уважение към него, желание писменото му предаване да бъде достойно за красотата му. Израз на възхита, която трябва да бъде демонстрирана, защото написаното с краснопис изисква внимание и усилия – не можеш просто да препишеш набързо, плъзгайки се по повърхността на мислите, като при сканиране. Калиграфията има за цел от една страна да осигури удобство при четене, и от друга – да придаде на написаното емоционално-образна графична изразителност. Днес никой не се съмнява, че почеркът на човека изразява неговата вътрешна природа.

Времето показва, че това наименование на дисциплината ни праща в другата крайност и тя в представите на повечето хора се свързва най-често с изучаването и от специалисти по изобразителни изкуства. Това неудобство и свързаното с него недоразумения преодоляхме като я преименувахме на „Графична култура на писането“.

Всяка научна дисциплина се развива, преминавайки през качествено различни еволюционни етапи, за това към задължителната дисциплина бяха добавени и избираемите – „Краснопис” и „Епистоларен графичен дизайн”, които не са надграждащи или допълващи основната но са съществен и важен елемент в обучението на студентите.

Трите дисциплини по същество са един нов акцент в обучението на бъдещите педагози. Получавайки друг тип графична култура, те ще преоткрият позабравените традиционни ценности на българското и световно шрифтово изкуство. Като междинно и интегриращо звено между рисуване и писане, те ще са необходимата спойка за повишаване ефективността на учителския труд при подготовката на децата за писане, както и самото обучение по писане.

Като анализираме развитието на научните дисциплини с цел разграничаване на вида и последователността на качествено различните етапи, през които е преминало тяхното развитие, бихме могли да добием

една обща представа за закономерностите, които управляват еволюцията на това научно познание. За да разберем необходимостта от създаване на такава обща представа, както и нейното значение, ще отбележим само, че тя би била естествена основа (поради това че е извлечена от опита, а не от въображението), върху която впоследствие бихме могли да си изградим една обща представа за закономерностите, които управляват еволюцията на познанието. Въз основа на тази обща представа по-нататък бихме могли да добием обща представа за вида и последователността на качествено различните еволюционни етапи, през които преминава индивидуалното, вътрешно развитие на студентите. В съдържателен аспект преподаването в педагогическите специалности на тези дисциплини подпомага подготовката на специалисти за нуждите на учебните заведения и предоставя необходимите знания и умения от областта на подготовка на писането и самото писане свързани с краснописа.

Естествена основа на дисциплините станаха познанията от теорията и практиката на изкуството „Калиграфия” което е част от графичните изкуства заемащо голям дял при оформяне на обществения вкус, но е малко познато и едва ли има друга област от теорията и историята на графичните изкуства така занемарено. За правилното естетическо възпитание и изграждане вкуса на зрителя – особено на младото поколение – важно условие е винаги да се показва доброто качество на художествената форма на буквите. Отчетохме факта, че калиграфията е най-масовото изкуство, тъй като ни съпътства навсякъде – в книги, плакати, реклами, опаковки и непрестанно оказва своето въздействие с красотата или грозотата на графичните форми на буквите, с които е скрепена съответната информация. Забързаното ни ежедневие оказва своето влияние върху нас и ние все по-рядко се сещаме, че можем поне да се постарам да пишем четливо и красиво, улеснявайки околните и проявявайки уважение към тях. Повече топлина в нашите отношения ще внесе животрептящия ръкописен текст със своите красиви форми и индивидуален почерк, понякога твърде оригинален. Степента на оригиналност на почерка е свързана със степента на самобитност и неповторимост в характера на личността.

През IX век от гръцки шрифтов корен се отделила нова издънка, която със своята жизнеспособност и разпространение се обособила като ново голямо шрифтово семейство – това са шрифтовете – Глаголица и

Кирилица. Тези две азбуки са изиграли изключително важна роля за запознаване на националното самосъзнание на българите. Днес кирилицата, значително видоизменена, се употребява в България и редица други страни с общо над 250 милиона население

Графическите изменения на формата на българската азбука са протекли неритмично. Естествената еволюция на кирилската шрифтова форма е била прекъсната още през XV век и не е развила редовни (малки) букви. През XVIII век гражданският бързопис заел съставките на полуустава и много нови елементи от руската гражданска азбука.

След Освобождението в държавните общински канцеларии и архиви се ценяло красивото писане. За да постъпи на служба, писарят трябвало да знае да пише красиво и ясно. У нас това „красиво писане” в много случаи се изявявало под влияние на шрифта англе. От гледна точка на калиграфията острото стоманено перо дава безжизнена, контролирана от натиска на ръката ту тънка, ту по-дебела линия. Написаното било ясно и четливо, ала шрифътът – бездушен. Постепенно някои писари се отделяли от първообраза на англето и достигали до свой почерк – логичен и жизнен, но нямали възможността и силата да го наложат за общо ползване. Такива писари на младини са били известните художници Цено Тодоров и Владимир Димитров – Майстора. В наши дни дори и не толкова добрите запазени образци на документи, писма, формуляри и т.н. правят силно впечатление на отвикналата от красивото писане публика В училище се предавало също красивото писане – „краснописание” под влияние на англето от Русия. Тези шрифтови форми са се запазили до наши дни, но начина на писане е различен поради промяна на инструментите за писане. Металното остро перо последователно е заменено с писалка, а след това и с химикал. От историята на калиграфията знаем, че при смяна на инструмента за писане би било редно да се промени и шрифтовата форма, нещо което почти не се е случило. От друга страна съвременната калиграфия има широк спектър – от функционални ръкописни надписи и чертежи до творби на изящните изкуства, където абстрактното изразяване на ръкописните символи дори може да притъпи или направо заличи тяхната четливост.

Класическата калиграфия се различава от типографията и не-класическите изписвания, макар че всеки калиграф може да използва всичките видове писмо. Външният вид на символите се образува с тече-

ние на времето и въпреки това е гъвкав, спонтанен, раждащ се при самото писане.

Европейската калиграфия има не само богата традиция, но и много съвременни последователи от цял свят. През последните десетилетия в резултат на множеството калиграфски изложби и семинари калиграфията донякъде се освободи от чисто практическото си приложение, свързано с изработване на официални документи, картички и етикети за вино например, като зае полагащото ѝ се място сред изящните изкуства.

Художествената форма на писмото изпълнява две различни, но диалектически свързани задачи: първо, тя трябва да изпълни художественото съдържание, второ, да го предаде на ония, към които е адресирано изкуството. Така комуникативната функция на калиграфията задължава формата да има не само конструктивно – естетически, но и същевременно знаков характер. Съобразно с това съдържанието на калиграфията, разглеждано по отношение на изразяващата и предаващата го система от образни знаци, може да бъде определена като художествена информация.

Все още има хора, които се страхуват, че класическият краснопис отмира и вече няма място в учебните програми. Децата ни са затрупани с толкова много учебни предмети, така че и те, и учителите, и родителите просто нямат време за губене над “безсмислени умения” като краснописа. Защото кой пише ръкописно днес? Има толкова много шрифтове в компютрите ни. Така в днешното забързано и електронно време почти не останаха хора, които да се занимават с краснопис. Все по-често разчитаме на технически средства за писане без да знаем как да използваме техните възможности. Голяма част от въведените в компютрите шрифтове не са на необходимото ниво поради допуснатите елементарни конструктивни грешки. Само подготвени кадри могат да се справят с проблема за разрядката на буквите в текста и композиционното му разположение във формата. Още по-сложен е проблемът с ръкописните букви, при които е необходимо творческо пресъздаване, което е непосилно за машината.

Съвременното общество, което е много сложно от гледна точка на отношение човек – информация, предполага необходимостта от хора, които, за да могат да реализират ефективно тези отношения, трябва да

са научени задълбочено да анализират теоретичните и практическите знания и умения, както и средата в която ще работят.

Осмисляйки всеобхватно проблема осъзнаваме, че шрифта има своя история, свое развитие и логика, свои естетически проблеми, които са малко известни на широката публика, поради оскъдната информация и неправилното разбиране, че красивото писане е приоритет само на художниците-калиграфи. Още по-наложително е педагогът, занимаващ се с проблема за обучението по писане, да познава възможностите на калиграфията и да притежава необходимата графична култура на писането. Съвременната методика в своето развитие може активно да се подпомогне от специалистите по калиграфия, давайки възможност на учителите да вникнат в индивидуалния почерк на учениците и мотивирано да отстранят допуснатите грешки, запазвайки положителните тенденции при изписване на буквите.

Разглеждайки в съдържателен аспект учебната програма на дисциплината Графична култура на писането в която са отразени основните знания и умения, които трябва да получат студентите е видно, че:

□ Курсът е структуриран в един модул, като накратко са представени теоретичните основи на дисциплината, базирани на фундаментални теоретични постановки за възпитанието и обучението на децата от предучилищна и начална училищна възраст. От тях се извежда същността и спецификата на проблематиката, историята, философията, и съдържанието на дисциплината.

□ Учебната дисциплина Графична култура на писането многоаспектно е свързана с основните познания за буквите, функционалното им изграждане и овладяване на графичния компонент на писане, което я прави актуална и необходима за процеса на оgramотяване на децата.

□ Теоретичните постановки в упражненията запознават студентите с възникването и развитието на писмеността и историята на шрифта. Проследяват се развитието на формите на буквите, изменението им през вековете под влияние на различните инструменти и материали за писане, историческите закономерности и естетически изисквания на времето, установявайки по-важните етапи на развитие довели до днешния вид на европейското и кирилско писмо. Обстойно се запознават с основните елементи на отделните букви, с инструментите за писане и техните особености при писане, с някои важни оптически и естетически закони. Разглеждане на буквата сама за себе си, буквите една до друга и подреждането им в редове. Включени са теоретическото и практическо

разглеждане на зависимостта между наклона на перото и оста на буквите, наречено – функционално изграждане на буквите.

□ Учебното съдържание на дисциплината е съобразено с изключителното наследство и традиции на нашите художници-теоретици и практики, както и с шрифтовата култура на човечеството, но не си поставя за цел да изчерпи въпроса за всички разновидности на шрифта. Необходимо е да се дадат минимални, но щателно проверени сведения за шрифтовата история, основните закони и функционално изграждане на буквите и практическото прилагане на тези знания, съотнесени с нуждите на учебния процес.

□ Практическите постановки на дисциплината Графична култура на писането са ориентирани към запознаване на студентите с похватите и специфичните изразни средства при проектирането в шрифта. Спомагат да се формира верен естетически вкус и критерий за оценка на произведенията. Да се развие чувството за абстрактност на мисленето при изграждането на знака. Да се усвоят основни знания за техническите и технологични изисквания, необходими при реализация на шрифтооформлението. Специално внимание е отделено на възстановяването на прекъснатата връзка между шрифтовото изкуство и педагогическата практика за постигане на семантично и графично единство при огромяване на децата.

□ Дълбокото и всестранно запознаване с шрифта като обществено явление и като изкуство с най-широко приложение, се осъществява чрез разнообразни методи и похвати, визуални средства и намиране правилното съотношение между теория и практика, между рационалното и емоционалното начало;

□ Обемът и трудността на учебното съдържание се определи от входното равнище на студентите насочено към проявяване и отразяване на съзнателно отношение спрямо естетическите проблеми на стила им на писане.

В семинарните занятия се привеждат исторически и практически аргументи, а също и такива, които са свързани с исторически, археологически, технически и други справки, които ни служат, без да са основна цел на изучаването им и са по-скоро осветляване на причините за създаване формата на буквата и стила на шрифта. Теоретичните познания за предисторията на писмото имат за цел да запознаят студентите с тези факти, разкриващи преди всичко връзката между изобразителното

изкуство (рисуването в частност) и възникването на писмото. Нуждата на хората от общуване и трайно скрепяване на мисли е била най-дейният фактор за създаване на писмеността и буквите като конкретни белези на звуковата реч. Човешката мисъл се осъществява чрез различни форми на изява – главно чрез говоренето и писането. Те се базират на взаимната договореност между членовете на едно общество за значението на фонетичните стойности или за формата на графичните знаци, чрез които се изразяват фонетичните звуци. Така неусетно навлизаме в територията на семиотиката, която обяснява процесите на кодиране и декодиране, знаковата същност на рисуването във връзка със знаците за писане и тяхната трансформация. Става ясно как от сетивното познание и нагледното изобразяване се преминава към абстрактното мислене, за което се трансформират и пригаждат съответните форми на писмените знаци, освободени от природонаподобителни елементи.

Буквата като знак както и другите знаци са сетивно възприемани обекти, които представят други обекти и носят информация за възприемане на тези обекти. Знакът е преди всичко информативен обект. Той представя (замества) не себе си, а нещо друго, някакъв друг, намиращ се извън него обект. Основните признаци на знака и функционалните му стойности са набелязани и в друго определение: знакът е материален, сетивно възприемаем предмет (явление, действие), който в процеса на познанието се явява като представител (заместител) на друг предмет и се използва за получаване, запазване, преобразуване на информация за него.

Теорията на знаците (семиотиката) предлага отправна точка и основа за много научни дисциплини – логика, математика, лингвистика и естетика, които от дълго време се смятат за взаимосвързани, но чиито връзки както една с друга, така и с природните науки доскоро бяха трудно определими. Настоящият текст представлява опит за определянето на общите насоки на един възможен подход към естетиката и стила на писане посредством теорията на знаците. Това обяснява и защо според Пърс знакът (буквата) не трябва да се възприема като нещо дешифрирано буквално от интерпретатора, а като градивен елемент на процес, от който интерпретиращият не се разграничава.

Приемайки изводите на психо-физиологията, че при възникването на образа в нашето съзнание участват различни функционални системи, значителен дял от които принадлежи на зрителните възприятия, чийто

принос обаче не се ограничава само с възпроизвеждане на реалността – те имат и редица други “продуктивни” функции.

Анализирайки въпроса за изобразяване (писане) и значението им на семиологично ниво, ще открием, че то може да се проведе на различни нива в зависимост от задачите които ще си поставим.

В областта на писането при което използваме предимно линията, зрителната илюзия е немислима. Затова и чисто миметичната теория при писането е трудно приложима. Написаното по-скоро означава, отколкото представлява предмета (както това е формулирал Ален). Това наблюдение е добра изходна точка за разсъждения,

Пишем на лист, на пътек, върху стена, върху различни предмети, с различни средства и различна цел, дори и във въздуха за да онагледим комуникацията с нашия събеседник. Тези примери се свеждат до начертаване на линии, които носят определен смисъл, защото до това се свежда процесът на писане в широкия смисъл на думата.

В тесен смисъл като написан текст определяме изображението изписано с ръка. Някои от тези текстове като графична форма смятаме за художествени, по-скоро с оглед на тяхното предназначение или “естетическа стойност”, и с оглед на тяхното формално-техническо изпълнение. Това ни улеснява, защото позволява чрез сравнение с аналогични не художествено оформени текстове да се различи това, което е определено от природата на самото писмо, от онова, което идва от неговата художествена функция.

Рисунката за разлика от писането не е построена от знаци – не е възможно да различиш в нея линии с установена форма и значение, които да създават “код” на повтарящи се във всички рисунки елементи, които позволяват техния “прочит”. От тази гледна точка всяка рисунка ще бъде ново творение, което ще служи с нов, за еднократно ползване “код”. В този смисъл независимо от генетическата им връзка разликата между рисуване и писане е очевидна.

“Съществуват кодове, пише Еко, коментирайки Мец, които се усвояват с възпитанието или получено от момента на раждането ни (перцептивни, кодове на разпознаването и техните правила на графична транскрипция). Продължавайки тази мисъл, можем да уточним мястото и значението им за учебно-възпитателния процес.

Необходимо е да научим детето да направи едно основно откритие – могат да се рисуват не само нещата, но и речта. Само това откритие е довело човечеството до гениалния метод на писане с думи и с букви,

пак то довежда детето до писането с букви и от педагогическа гледна точка трябва да се организира като преход от рисуване на нещата към рисуване на речта”.

Л. С. Виготски не успява да прокара пряка линия от устната реч през рисуването към писмената реч. Той подчертава, че дори когато децата се доближават до пиктографско писмо, то остава символизъм „от първи ред”. А за да премине към писане, детето трябва да овладее символизма „от втори ред” и да направи основното откритие, че „могат да се рисуват не само нещата, но и речта”. Но този качествен скок не произтича пряко от развитието на рисуването.

Знакова система на писането е съвкупност от еднородни знаци – материалната им страна е еднотипна и смисловата им страна е свързана с тяхната обща функция. Азбуката е система от графични знаци (букви), а функцията им е да представят (заместват) звуковете. Езикът е сложна знакова система от затворен тип. При отворените се включват и отпадат знаци, а при затворените броят е постоянен (буквите от А до Я).

Видовете знаци според начина на възникване – биват естествени и изкуствени. Изкуствен знак е създаденият по договаряне. Връзката между знака и денотата е изкуствено установена и в този смисъл тя е условна, случайна. Много от условните знаци са възникнали по договаряне

Според плана на изразяване буквените знаци са графични, а според начина на възприемане – визуални. Тази преобразуваща знакова система свързана с езика предава визуално знаците на естествения език (думите) със свои (графични) собствени. Преобразуването на думите в графичен вид става пряко – чрез знаци – фонограми (буквата знак на звука), В този случай се говори за първична преобразуваща знакова система с естествен характер както е при всяка азбука.

Според начина на създаване на знака дали е създаден, или не по модела на друг знак, знаковите системи се определят като първични (не се създават по модела на друга знакова система) и вторични (създадени по модела на друга знакова система). Всеки естествен знак, например е първична знакова система, изкуственият език есперанто е вторична знакова система, защото е създаден по модела на естествения знак.

Като разглеждаме съчетанието от линии, които създават някакъв елемент на написаното, описваме неговата форма по начин, близък до

обикновения, т. е. описваме вида му и такъв именно вид трябва да се разгледа като изразяващ нещо и да се съпостави с визуалното възприятие на това, което е описано. Анализът и овладяването на минималните изобразителни компоненти на буквата поставя въпроси, основни за водените тук разсъждения. За да се отговори на този род въпроси трябва да се вземе под внимание също и началното ниво на анализ: линиите и тяхната форма. Именно те ще ни отговорят по-най правилния начин за семиотичните отношения между буквите и писмото.

Дефинирането на знаците от графична и семиотична гледна точка спомага за диференцирането им от сходни системи – най-вече от художествено-естетическите дейности. Сравнението на пиктографичното и идеографичното писмо със съвременните пиктографични, идеографични и мнемонични знаци и системи е ярък пример за това. Осъзнатата връзка между рисуване и писане подтиква студентите да потърсят нови емпирични възможности за усъвършенстване подготовката на децата за писане на основата на знаковата им същност и конструктивни особености на буквите.

Трябва да се изяснят и различните фактори оказали влияние върху развитието на формата на писмените знаци. Един от най-важните е инструментите за писане. Облото перо, тръстиковото (каламус), широко подрязано перо, длетото, стилусът и други инструменти за писане имат специфична функция и създават различни графични форми.

Икономическите условия също така играят голяма роля при подбиране на материалите, с които и върху които се пише. Например в Двуречието шумерийците, вавилонците и асирийците използвали като най-обилен материал – глината. Тя повлияла за създаването на клинописните знаци. Египтяните открили папируса и каламуса, давайки път на модерното писане. В Гърция и Рим пергаменът заменил папируса, а върху восъчните таблички (керома, цера), драскани със стилуса, се развили нови шрифтови форми. Накрая евгината и удобна хартия изместила всички предишни писмени материали и писмото станало достъпно за всички.

Естетическите възгледи на дадена епоха и към тях прибавени личните вкусове също са оказали сериозно влияние върху изменянето формата на буквата. Историята ни показва ярко как шрифтът наред с изобразителните изкуства е следвал естетическия идеал на времето в Гърция, в Рим, във Византия, при Каролингите, през Готиката, Ренесанса, Барока, Класицизма и т.н.

Друг фактор за изменение формата на буквата е стремежът за пестене на време. Бързината на писане довежда до непрестанно търсене на по-удобната и по-лесната за писане форма. Така са създадени курсивните (бързописни) шрифтове.

В процеса на работа съвсем естествено се налага връзката с други дисциплини като история, археология, палеография и история на изобразителните изкуства – несъмнено твърде полезна за общата култура и професионална подготовка на бъдещите педагози. Особен интерес предизвиква изясняването на етимологията на някои твърде известни термини, произлизащи и познати от историята на калиграфията, а именно: стил, кодекс, тетрадка, диптих, триптих както и специфичната терминология, употребявана в специализираната литература.

Връзката на писмото и рисуването може да се проследи чрез езика. В нашия език и в чуждите езици произхода на думите, с които изразяваме действието „пиша”, е установено, че първоначалното им значение е било свързано с рисувателната дейност. Други понятия, които трябва да се уточнят са „писмо” и „шрифт”. Понятието „писмо” не съвпада напълно с понятието „шрифт”. Докато „писмото”, като общо понятие за елементарна грамотност или договореност между членовете на едно общество е познаване формата на буквите на дадена азбука като графични знаци за скрепяване на фонетичния език, изобразяването им, граматичното и логичното им подреждане в мисли, скрепяването им върху траен материал и използването им за общуване, то шрифтът е по-висш етап в развитието на писмото. Шрифтът е надхвърлил границите на обикновеното писане и се е превърнал в изкуство.

Понятието „шрифт” трябва да получи в нашия език по-специално тълкуване. Под шрифт трябва да разбираме не само вида и общата форма на установените писмени знаци, но също проявеното и отразено в буквите през време на изписването им съзнателно отношение на шрифтописеца към естетическите проблеми и стила и формата на буквите като форма на изкуството. В него се отразяват мислите, вкусът, преживяванията и знанието на автора за изграждане формата на буквата, както е във всяка изисквана художествена творба.

Шрифтът като изкуство за формата на буквата поставяме спрямо обикновеното писане в такова отношение, каквото съществува между художественото слово и обикновения говор.

Красотата на формата на буквата също е естествен обект на изследване и приложение. Нашата задача е да проследим развитието на формата на буквата през вековете – от праисторическите рисунки до днешния ѝ вид, като открием накрая някои вътрешни закони на нейното изграждане.

Буквата е графичен знак на определен звук от речта и същевременно е знак, който има определена графична форма. Всеки надпис е съставен от две разнородни съставки – слово и графика. Художествено написаният текст е слово – изразено чрез графика. От една страна, буквите предават мислите на автора, от друга – графичната им форма въздейства естетически. В първия случай буквите се подчиняват на смисловите, граматическите и други закони, а във втория – на естетическите и графическите.

Най-важен момент в шрифтовото изкуство е осъществяване на връзката между формата и съдържанието. От това, доколко графичната форма отразява съдържанието и възбужда съответни естетически въздействия, зависи въздействието на шрифтовата творба. За изясняване редица принципни положения на помощ идва натрупаният през вековете опит, чрез който шрифтописците са достигнали до исторически утвърдени общоприети шрифтови форми. Всяка от тези форми носи специфично, емоционално съдържание.

Основните познания за буквите се овладяват най-добре в практическата работа на студентите. Преди това последователно и системно се разглежда проблема за изграждащите и противодействащи сили от психологически, емоционален и материален аспект. Предвидени са упражнения за разпознаване и работа с различни инструменти за писане (пера) и техническите им възможности. Благодарение на тях и следата, която оставят, така нареченият дуктус, определяме основните семейства шрифтове. Усвояването на формата и съставките на буквите и техните наименования от обучаемите ще им даде възможност за нормална комуникация със специалистите по калиграфия при съвместната им работа.

Изучаването на оптичните и статически закони има значение и за по-нататъшната творческа работа на студентите в упражненията по изобразителни изкуства. Чрез изписване на текстовете, те ще усвоят елементарни композиционни умения, особено полезни в приложно-декоративните изкуства. Писането с широки пера възпитава в чувство за ритъм, композиционно и пространствено ориентиране върху плос-

костта, спомага за овладяване на отделните елементи на буквите и творческото им пресъздаване в написания текст, съобразно тяхната конструкция.

Изборът на определени шрифтови форми е една от постоянните задачи, които преследваме. Той зависи от предназначението на надписа, от мястото върху което ще се напише, от целта и времетраенето му. За нашата работа и целите, които си поставяме, предпочитаме четливите и динамични форми на минускула.

Тези познания практически се овладяват в часовете отредени за конструиране, осмисляне и построяване на шрифтовете – „Гротеск”, „Блок” (безосови) и осовите „Англе” и „Канчелареска”. При първите два се конструират шрифтовете, прилагат се оптичните закони, проявява се естетическото отношение на студентите спрямо буквите, така те се докосват до проблемите свързани с шрифтооформлението при професионалистите. **Налице е осъзната проява към прилагане на принципите и проблемите на набора в поставените задачи.** Цялостното проектиране на шрифтовите табла, включва осови и безосови буквени знаци.

Функционалното изграждане на буквите се овладява при изучаването на шрифта – „Канчелареска”, при който студентите разбират ролята на инструментите за писане, техните възможности, от които зависи формата на буквите

Същевременно се усвояват семиотичните аспекти, спомагащи за разбирането на знаковата същност на буквите.

С времето се уточниха и усъвършенстваха методите на преподаване, от които най-голям дял се пада на интерактивните.

Силен тласък за развитие и нови възможности за достъп до образователна информация и нови образователни парадигми дадоха новите технологии (компютри, интернет, мултимедия и т.н.), които отговорят на необходимостта от подготовка, осигуряваща формиране и развитие на умения за бърза и прагматична ориентация в поставените проблеми. Благодарение на тях, всички теми са богато илюстрирани и всички практически действия – онагледени, чрез презентации, научни филми и т.н..

Можем да обобщим, че основната цел на изучаване на учебната дисциплина Графична култура на писането е студентите да усвоят основните познания за буквите, знаковата им същност и графичния компонент на писането, съотнесен към учебно-възпитателния процес в предучилищна и начална училищна възраст на децата.

След успешно завършване на курса по дисциплината, студентите знаят и оценяват историческите предпоставки, закономерности и естетически изисквания на шрифтовото изкуство. Имат готовност да прилагат писмените знаци в съзвучие с учебно възпитателната работа по оgramотяване на децата в предучилищна и начална училищна възраст.

Контролът на резултатите от обучението на студентите по учебната дисциплина Графична култура на писането се осъществява, чрез текущо оценяване на възлаганите през семестъра задачи в семинарните и практическите упражнения. Те имат характер на проучване, анализирание, резюмиране на въпроси от теоритичната проблематика на дисциплината, като знанията се установяват и чрез тестова проверка.

При практическите упражнения студентите се оценяват по придобитата необходима сръчност, техническа грамотност и прецизност при изработването на практическите задачи реализирани, чрез различни инструменти за писане.

Допълнителна широкопрофилна и интердисциплинарна подготовка на студентите се прилага при обучението в дисциплините – Краснопис и Епистоларен графичен дизайн. Те според учебния план имат статут на избираеми.

Дисциплината Краснопис дава яснота за съвременното състояние на българската курсивна шрифтова култура. Дава възможност да се изберат шрифтови форми съобразно предназначението на надписа, неговата цел и мястото върху което се изписва.

Целта на изучаване на учебната дисциплина Краснопис е запознаване практически студентите със съвременната българска шрифтова култура. Стремеж към изящество и индивидуален стил при писането. Овлабяване особеностите на калиграфските шрифтове. Изясняване на знаковата същност на рисуването, писането и шрифта, чрез функциониране на тези системи и осигуряване на ефективни интегративни способи за обмен на учебна информация.

Курсът е структуриран в два модула. В първият са представени теоретичните основи на дисциплината, базирани на теоретичните постановки за възпитанието и обучението на децата от предучилищна и начална училищна възраст. Изведени са същността и спецификата на проблематиката, и съдържанието на дисциплината.

Във вторият учебната дисциплина Краснопис е свързана с основните познания за буквите, функционалното им изграждане и овладяване на графичния компонент на писане.

Контролът на резултатите от обучението на студентите по учебната дисциплина Краснопис се осъществява, чрез текущо оценяване на възлаганите през семестъра задачи в семинарните и практическите упражнения. Първите имат характер на проучване и анализиране на въпроси от теоретичната проблематика на дисциплината.

При практическите упражнения студентите се оценяват по придобитата сръчност, композиционни умения, творческо отношение и прецизност при изработването на шрифтовите табла реализирани, чрез различни инструменти и материали за писане.

След успешно завършване на курса по дисциплината, студентите следва да знаят и могат: да откриват същностните характеристики на съвременните български ръкописни шрифтове; да ги прилагат в практиката; да познават начините за трансформация и транслиране на информация в интегративно единство между рисуване, писане и шрифт на семиотично ниво.

Осъзнаване на връзката на шрифта “Англе” с учебната работа е особено актуална. Той е основата на буквите използвани за обучение в училище. От него произтичат формата, движенията и посоките на писане, а те се различават при изграждането му с остро перо и съответно – химикал. Възможностите на тези два инструмента са различни и оттам произтичат основните проблеми, които все още не са решени.

Различни са задачите поставени при реализиране на шрифтовото табло – “Канчелареска”. Този шрифт позволява отчетливо да се усвоят елементите на буквите, движенията на инструмента за писане за скрепяване на формата им, начините за композиране и използване възможностите за калиграфска реализация – т.е. превръщането му в изкуство.

За студентите от специалност Предучилищна педагогика и чужд език и Начална училищна педагогика и чужд език са предвидени часове за усвояване на латински ръкописни шрифтове. При писането им възможностите и проблемите на студентите са идентични както при българските шрифтове. Дори можем да твърдим, че се справят по-добре.

Постигането на поставената цел на обучението по учебната дисциплина Краснопис се контролира чрез **текуща оценка**, която се формира, чрез оценяване на възложените задачи в семинарните, практическите и самостоятелните упражнения.

Тази дисциплина е в противовес на общоприетото мнение за краснописа. Хората смятат, че той все още съществува, но никой не му

обръща голямо внимание. Писането и краснописът все още се преподават във всички училища и у нас, и по света. В много училища, акцентът се измества от красотата на почерка към прагматиката на текста – т.е. от формата към съдържанието. България не е встрани от това модерно пренебрежение. И много от тях признават, че за краснопис почти не остава време.

Относно красивото ръкописно писане хората се делят на две групи – за едната няма никакво значение дали писането ще остане в класните стаи, защото никой не го ползва, другата обаче го намира за интересно и красиво умение с историческа стойност, съществувало хиляди години. За тази група, безцеремонното изхвърляне на ръкописното писане е престъпление.

За предишните поколения четливият почерк и бързината на писане са били важно умение, приложимо във всичко от официални документи до лични писма и генералски заповеди. С широкото разпространение на грамотността се множат и стиловете. Благодарение на тях дори едновременните банкови бележки са достойни за поставяне в рамка.

Проблемът с лошия почерк не е нов, но днес вече доближава размерите на криза и сигурно не е далеч денят, в който обикновените хора няма да могат да разчитат обикновеното писане и ще трябва да търсят някой специалист в музея, за да им прочете старите писма от килера.

Отговорност на обучението по краснопис се пада на началното училище и се включва в следбуквения етап на ограмотяване. Водещата задача е свързана с отработване формата на буквите. Работи се и върху начините за връзка между буквите (т.н. лигатура). Акцентът е върху долното свързване. В този случай типична грешка е преливане от буква в буква, при което се заличава връзката между тях. В края на този етап от първокласниците се очаква да могат да пишат непрекъснато съединения от две букви, при които връзката е естествена.

Следващият етап е основополагащ по отношение техниката на писане. Методическата работа е насочена главно към отработване формата на буквите с по-сложно начертание. Преминава се и към известно ускоряване темпа на писане. При работа над формата на буквите се препоръчва съпоставянето и противопоставянето им от гледна точка на движението на ръката при писане. Стимулира се посричково непрекъснато писане. Очакваният резултат в края на етапа е писането без

прекъсване на срички от две-три букви, при които преобладават естествените връзки между буквите. Вниманието е насочено и към хигиената на писане правилна стойка, положение на тетрадката, движенията на ръката и т.н.

На следващият етап се преминава към писане в еднолинирани тетрадки. С особено значение са упражненията, които помагат на ученика да се приучи да разполага правилно буквите в реда, да спазва наклона и да пише с еднаква височина. Като резултат от методическата работа се очаква в края на етапа третокласниците да могат да изписват без прекъсване по 4–5 букви.

В четвърти клас в обучението по писане започва да се оформят характерните особености на индивидуалния почерк. Обучението по краснопис е насочено към дообработване формата на буквите. Акцентът е върху буквите със сходна конфигурация, тъй като при ускорено писане те често се уподобяват по форма. Работи се и върху по-трудните свързвания, като акцентът е върху свързващата запегая при буквите, които нямат начало и край за връзка. Очаква се в края на началното училище ученикът да пише с минимум прекъсвания, ритмично, при оптимална скорост и съобразно изискванията за правилна графична форма на буквите.

Дисциплината Епистоларен графичен дизайн е съобразена с наследството и традициите на шрифтовата култура у нас. Тя е ориентирана към запознаване на студентите с произхода и еволюцията на българската азбука. Проследява се периодизацията, функционално-естетическите аспекти и изменението на формите на буквите от глаголическата и кирилска азбука. Анализира се съвременното състояние на ръкописните шрифтове с акцент върху отстраняване на допуснатите грешки, наслоени поради незнание или неправилното им прилагане в учебната практика.

Курсът цели да запознае студентите с богатото ни калиграфско наследство, традициите на шрифтовото изкуство във взаимодействие с графичния дизайн у нас, и проявлението му в нашето съвремие. Засилване на положителните тенденции за естетическо възпитание в учебно-възпитателната работа при огромяване на децата от предучилищна и начално училищна възраст. Овладяване на някои компоненти, определящи системните черти на графичния дизайн за осъществяване на разнообразните дейности при ежедневната педагогическа дейност.

Курсът е структуриран в един модул, като накратко са представени теоретичните основи на дисциплината, във връзка с възпитанието и обучението на децата от предучилищна и начална училищна възраст. От тях се изведени същността и спецификата на проблематиката и съдържанието на дисциплината.

Учебната дисциплина Епистоларен графичен дизайн е свързана с основните познания за буквите, функционалното им изграждане и овладяване на графичния компонент на писане.

След успешно завършване на курса по дисциплината, студентите следва да имат сладните компетенции: да разпознават видовете глаголично и кирилско писмо; използваните шрифтове и конструктивните особености на буквите изписвани с различни инструменти; да определят конструктивните граници и различия на маюскуловите и минускуловите букви; да прилагат успешно графичния дизайн във връзка с учебната практика; да притежават нужния обем от знания за основните понятия от графичния дизайн; да владеят **композицията, цветовия подбор и шрифтове в художествените произведения**; да **проектират и изработват различни медийни продукти**.

Контролът на резултатите от обучението на студентите по учебната дисциплина Епистоларен графичен дизайн се осъществява, чрез текущо оценяване на всички поставени през семестъра задачи в семинарните и практическите упражнения. Основните показатели са владееене на теоретичните познания, вярна конструкция на буквите, приложено композиционно умение, съразмерност на разрядката, проявено творчество при реализиране на проекта.

Графичен дизайн произлиза от думите: **дизайн** (от англ. **design** – проект) – художествено проектиране и **графика** (от гр. γσβцц – пиша) – писменост, печатарство, символи на дадена писменост. Трябва да се отбележи, че широко навлязлото в нашия език словосъчетание **графичен дизайн**, според някои автори не е правилно. Според литературния български език би трябвало да се казва и пише **графически дизайн** вместо графичен дизайн, тъй като: **графически** – се отнася до **графика** в смисъла на писменост и печатарство, докато **графичен** – се отнася до **графика** в смисъла на приложното изкуство „графика” (създаване на рисунки, например с графит, чрез използване на линии и штрихи и на контраст между светли и тъмни полутонове).

Това е причината да се дава погрешния дефиниции на **графичен дизайн**, неправилно тълкувайки **графичен** като понятие, свързано с приложното изкуство „**графика**”, вместо да го отнасят към писменост и **печатарство**, което е единствено правилното в случая. Връзката с изкуството се изразява с думата **дизайн** – художествено проектиране, докато думата **графичен** и по-правилното – **графически**, се отнася единствено до печатарство.

Като прибавим и думата епистоларен, ще ограничим периметъра на усвояваните знания и умения в рамките на учебната дисциплина Епистоларен графичен дизайн.

Графичният дизайн е процес при който на визуалната информация се придава форма и структура. Това е наука със своя философия и история в която се пресича художествено-изобразителните и полиграфическите средства за оформянето на материалите. От особена важност за окончателния вид на продукта е композирането и обединяването на отделните елементи – текст, шрифт, изображения.

Графичният дизайн е творчески процес, при който се създава **художествен проект**, представляващ естетическа композиция на **текст и изображения**, предназначен за **отпечатване** или за **визуализация на дисплей**.

Графичен дизайн е област от приложното изкуство. Характерно за графичният дизайн е, че в неговите композиции участват текст и изображения, за разлика от направленията в изобразителното изкуство – графика, живопис и скулптура, където текстът отсъства. Затова графичният дизайнер, освен познания по изобразително и приложно изкуство, трябва да притежава и познания по типография – работа с шрифтове и видове технологии на печат. Типография е дял от графичния дизайн, занимаващ се с приложението на шрифтовете в т. ч. видове шрифтове, елементи на шрифта и характеристики на шрифта, които подобряват читаемостта и пр.

Преди да пристъпим към графичен дизайн, трябва да имаме **окончателно завършен креативен проект**, в който текстовете и изображенията **няма да търпят** следващи промени, защото всяка промяна на текста и снимката (рисунка) води до промяна на дизайна. Едва когато **окончателно** е завършен **креативният проект** на нашия материал (флаер, брошура, каталог, плакат, постер за външна или

вътрешна реклама и пр.), може да започне следващият **творчески етап** създаването на неговия **графичен дизайн**:

1. Намиране на подходящите **изразни средства**, които ще се използват в композицията, за да се подчертаят **идеите** в креативния проект;

2. **Уточняване на мястото и размерите** на всеки графичен елемент (буква, цифра, символ и пр.), за да се изнесат **посланието и акцентите** в текста;

3. **Мястото и размерите** на всяко изображение (фотоснимка, рисунка, скица, чертеж и пр.) – те са **най-бързите** ориентири за околото;

4. Най-добрите **пропорции** между елементите в композицията и най-подходящите **цветове**.

Колкото и добър да е креативният проект и неговото съдържание – послание, идея, информация, **той ще остане незабелязан** за околото и душата на читателя, ако не е поднесен с подходящ **графичен дизайн**.

Преди да се заемем с графичния дизайн трябва да сме на първо място добри **текстописци** (англ. **copywriter**). За целта на нашия **графичен дизайн** ще трябва да се подберат подходящите **шрифтове** с подходящите **характеристики**, които ще подобрят внушението на посланието и на акцентите на основния текст. Да се подчертае и да се изнесе на преден план основното послание и всички акценти, като спазваме техния приоритет (значимост). Избират се:

- Вид на шрифта.
- Големина на шрифта.
- Цвят на шрифта и контраст с фона.
- Дължина на реда.
- Подравняване на текстовете.
- Овластяване на празните пространства.
- Подчертаване и изнасяне на преден план основното послание и всички акценти.

Въпреки че епистоларният **графичен дизайн** не е толкова художествено украсяване, колкото способност **да се направят видими** за читателя нашите думи и представи, все пак **красотата** има своето съществено значение. Независимо от това кой какъв цвят харесва,

чувството за красота е нещо общо. Човекът има нужда от красота! Това обяснява защо дизайнът има **такова голямо значение** за естетическото възпитание!

Отчитайки напредъка и отличните постижения в областта на дисциплините осигуряващи процеса на усвояването на графичната форма на писането от страна на студентите, осъзнаваме, че предстои още много работа. Този анализ ще позволи да се видят кои задачи са решени и кои не, и ни дава възможност да се направят редица изводи:

1. Извършен е състоятелен анализ на образователния модел.
2. Изяснен е предметът на учебните дисциплини, които следва да дадат необходимите знания и умения на обучаваните.
3. Предложена е система от учебни дисциплини, които следва да осигурят комплексни знания.
4. Установен е баланс между учебните дисциплини предоставящи знания и умения и е предпоставка за единение в компетенциите на обучените специалисти за нуждите на детските учебни заведения.
5. Извършен е сравнителен анализ на предмета на преподаваните учебни дисциплини.
6. Използваме педагогически стратегии на обучение, които носят в себе си интерактивни методи.
7. Проектиран, експериментиран и внедрен е съвременен модел на семинарни и практическите упражнения.
8. Студентите са усвоили знанията за възникването и развитието на писмеността и историята на шрифта.
9. Владееят и прилагат наученото за основните елементи на отделните букви, инструментите за писане и техните особености при писане, и най-важните оптически и естетически закони.
10. Налице е необходимата сръчност, техническа грамотност и прецизност при изработването на практическите задачи.
11. Студентите правилно подбират шрифтовите форми, умело композират текста според формата и намират правилната разрядка.
12. Нивото на подготовка на студентите е повече от задоволително.
13. Няма случаи на несправяне с поставените задачи.

Препоръки:

1. Да се ангажират по-голям брой специалисти по калиграфия с проблемите за подготовка на децата за писане, както и самото писане.
2. Да се популяризира това изкуство сред по-широк кръг от студенти и учители.
3. Да се уточнят естетическите форми на шрифтовете, чрез които ще се разграничи графическия образ на минускуловите букви от този на маюскуловите.
4. Да се отчете до каква степен химикала като средство за писане дава отражение върху формата на буквите изучавани в началното училище и необходимо ли е създаването на нова шрифтова форма в този контекст.

Постигнатите резултати се дължат, от една страна, на успешно организираната педагогическа среда, а от друга на разнообразието от приложените форми и методи на педагогическо взаимодействие. Традиционните методи на фронтална работа се съчетават с така наречените индивидуални методи, приоритети на които са индивидуалната и групова работа със студентите, които ги подготвят да се справят с предизвикателствата на новите дейности и задачи в предстоящата преподавателска дейност

В крайна сметка реализирането на същността на знаковите функции на писането и шрифта се изразява в осигуряване на ефективни способности за обмен на информация и в създаване на удобни системи за скрепяване на получената информация. Тези две функции в голяма степен осигуряват и процеса на ограмотвяването, а оттам и самото познание – факт достатъчно убедителен за съществуването и вписването на образователния модел сред останалите дисциплини, изучавани от студентите. Изкуството на калиграфията спомага за моделиране сферата на човешките ценности, което служи за получаване на специфична познавателно-оценъчна информация, за нейното запазване и предаване с помощта на редица системи от образни знаци. Това изкуството представлява жизнената активност и дейностен акт на човека.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Беров, Т.** Семиотика на изкуството. С., Зограф, 2000.
2. **Вишков, И.** Елементарни основи на шрифта. С., 1974.
3. **Георгиев, Ат., К. П. Домусчиев.** Краснописът в основното училище. С., 1927, с. 31.
4. **Георгиев, Ат., К. П. Домусчиев.** Краснописът в основното училище. С., 1927, с. 29
5. **Грънчаров, Д.** Методика на краснописа. Пловдив, 1906, с. 4
6. **Гурианов, Е.** Психология обучения письму. М., 1959.
7. **Драчук, В.** Пътища през хилядолетията. С., 1978.
8. **Добрев, Д., Е. Добрева.** Теорията на знака. С., 1988.
9. **Добрев, Д.** Справочник на семиотичните термини. Р., 1992.
10. **Здравкова, Ст.** Овладяване на графичния компонент на писането. С., 1979.
11. **Йончев, В.** Шрифътът през вековете. С., 1975.
12. **Йончев, В., О. Йончева.** Древен и съвременен български шрифт. С., 1982.
13. **Мухина, В. С.** Изобразителната дейност на детето като форма за усвояване на социалния опит. С., 1981.
14. **Стоянов, М.** Украса на славянските ръкописи в България. С., 1973.
15. **Стефанова, М.** Символика и знаковост на научно-педагогическото творчество. С., Унив. изд. "Св. Климент Охридски", 1995.
16. **Симеонов, В.** Символите. С., 1991.
17. Шрифтове за нашата практика. С., с. 1985 – 1992.

ДИСЦИПЛИНИТЕ, ОСИГУРЯВАЩИ ПРОЦЕСА НА УСВОЯВАНЕТО НА ГРАФИЧНАТА ФОРМА НА ПИСАНЕТО — ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ, РЕАЛИЗАЦИЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

СТЕФАН ГОСТИЛОВ

Резюме

Проследява се развитието и перспективите на дисциплината първоначално озаглавена „Калиграфия”, а по късно „Графична култура на писането” през нейната двадесетгодишна история, като интегрираща дисциплина в обучението на студентите педагози.

Ключови думи: калиграфия, краснопис, графичен дизайн, инструменти за писане, шрифт, писмо, писане, семиотика, символи, знаци.

DISCIPLINES WHICH ENABLE THE PROCESS OF IMPLEMENTATION
OF THE GRAPHICAL FORM OF WRITING —
AIMS, TASKS, REALIZATION, PERSPECTIVES

STEFAN GOSTILOV

Summary

The development and the perspectives of the discipline, that was initially entitled “Calligraphy” and later on “Graphical culture of writing” during its twenty years of history as an integrating discipline in the education of students-pedagogues is being traced.

Keywords: calligraphy, pencraft, graphic design, writing tools, font, letter, writing, semiotics, symbols, signs